

Petr Onufer (ed.)

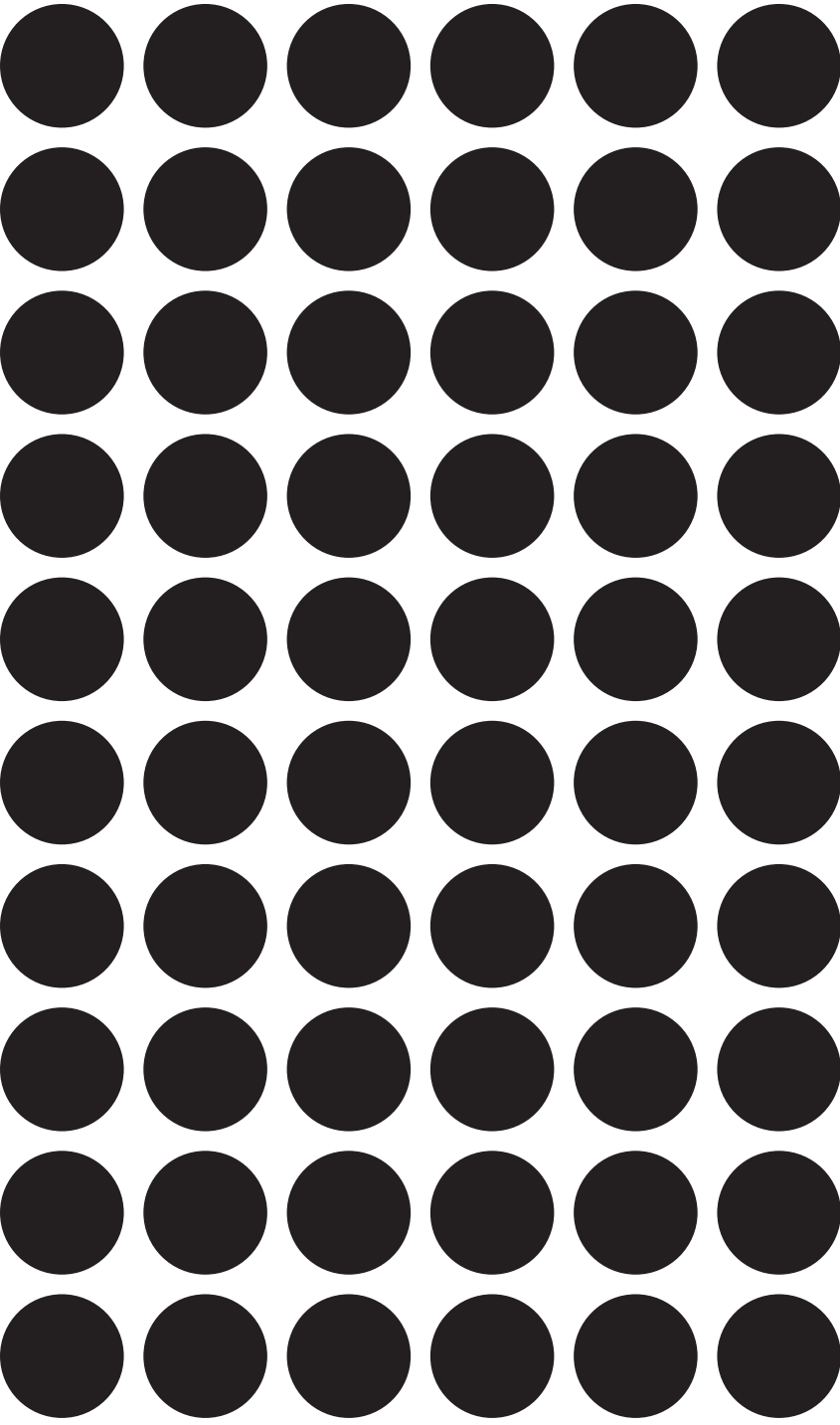
PŘES ATLANTIK A ZASE ZPĚT

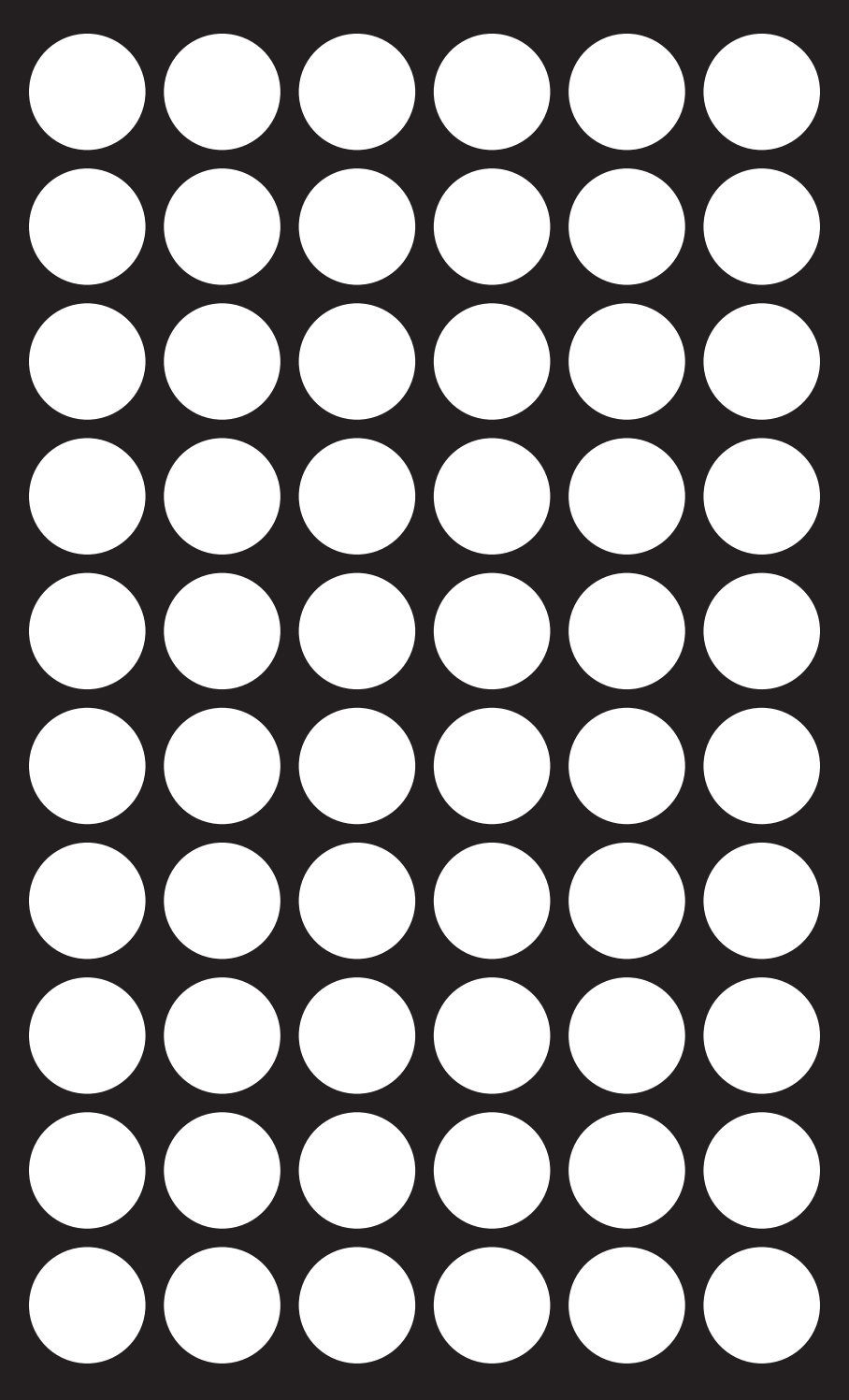
Eseje o anglofonní literatuře

edice angloamerických autorů
ARGO

Přes Atlantik a zase zpět

PŘES ATLANTIK A ZASE ZPĚT

Eseje o anglofonní literatuře

Petr Onufer (ed.)

Kniha vychází s podporou Ministerstva kultury
České republiky.

© Argo, 2024

Editor © Petr Onufer, 2024

Copyright © Marcel Arbeit; Bianca Bellová; Lubomír Dorůžka –
heirs; Alena Dvořáková; Petr Fantys; Ilona Gottwaldová; Martin
Hilský; Jana Satrapa Holá; Michal Jareš; Josef Jařab – heirs;
Klára Kolinská; Pavel Kořínek; Petr Matoušek; Lukáš Merz;
Markéta Musilová; Ladislav Nagy; Richard Olehla; Petr Onufer;
Tomáš Pácalt; Martin Pokorný; Martin Svoboda; Michal Svěrák;
Olga Špilarová; Daniela Theinová; Hana Ulmanová, 2024

ISBN 978-80-257-4560-1

Úvodem

Když v roce 1993 Martin Hilský a Jan Zelenka uspořádali knihu *Od Poea k postmodernismu*, výtečný, vpravdě průkopnický výbor z doslovů k americké próze vydaných v nakladatelství Odeon povětšinou v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, vypadal český literární kontext dramaticky jinak než dnes (o kontextu společenském a politickém nemluvě). Kromě několika více či méně tendenčních příruček na dílčí témata a jednoho ideologicky zabarveného slovníku amerických autorů u nás zkraje devadesátých let nebylo o americké literatuře k dispozici žádné ucelené kritické či literárněhistorické pojednání, a ačkoli tehdy editoři ve svém úvodu explicitně konstatovali, že „knihy nechce a nemůže suplovat dějiny americké literatury“, mnoho čtenářů ji bralo právě tak a své vnímání moderní americké literatury zakládalo právě na ní. Lze bez přehánění konstatovat, že svazek *Od Poea k postmodernismu* velkou měrou přispěl k formování českého kánonu moderní americké literatury, kánonu, který v té době tak jako tak stál především na dlouholeté práci nakladatelství Odeon, jeho redaktorů, překladatelů a spolupracovníků. Vzhledem k povaze totalitního režimu, v němž odeonské překlady z americké literatury vznikaly, ovšem při jejich vydávání často hrála roli náhoda: česky vyšlo to, co se redaktorům podařilo protlačit přes cenzuru (přičemž u některých skvělých knih se o to ani nepokoušeli, protože

by to bývalo nemělo smysl), na co měli kapacitu a o čem se přes železnou oponu mohli dozvědět. V každém případě byl daný výbor z odeonských doslovů v rámci české anglistiky i celé kulturní obce prvotřídním počinem – což je jistě stejně impozantní jako neblahé: kdyby od druhé světové války do roku 1989 česká společnost nežila v nesvobodě, takový kulturní dluh by nepochybně nevznikl.

O devět let později, v roce 2002, sestavil Martin Hilský – tentokrát se spolueditorem Ladislavem Nagyem – podobný výbor, nazvaný *Od slavíka k papouškovi* a věnovaný britské próze. Na rozdíl od předchozího svazku sestávala tato kniha z doslovů psaných pro různá nakladatelství, přičemž nemalá část esejí vznikla už ve svobodných podmínkách, tedy bez (auto)cenzurního tlaku. Na počátku nového milénia se už ovšem český literární i akademický provoz výrazně otevřel světu, zvláště tomu anglofonnímu, deníkové, časopisecké i knižní reflexe prózy přeložené z angličtiny značně přibýlo, leccos už bylo možné dohledat i po knihovnách či na internetu (byť dnešní stav, kdy je možno pomocí několika kliknutí myší získat v podstatě jakoukoli knihu na světě, byl tehdy naprostou sci-fi), a ohlas i dopad výboru tak byl podstatně skromnější. To však jeho význam pro české psaní o literatuře nijak neumenšuje.

Na oba zmíněné svazky chce navázat výbor přítomný. Jeho záběr spojuje jejich tematické zaměření, totiž americkou a britskou literaturu (a nadto se okrajově dotýká i několika dalších anglicky psaných literatur), dokonce z nich přetiskuje několik textů, které vyšly jako doslovy edice AAA (tři z *Od Poea k postmodernismu*, jeden z *Od slavíka k papouškovi*). Stěží ovšem může dát dohromady podobný autorský *dream team* (mezi přispěvateli obou zmiňovaných antologií najdeme takové hvězdy české anglistiky, jako jsou František Fröhlich, Martin Hilský, Josef Jařab, Miroslav Jindra, Radoslav Nenadál, Martin Procházka, Antonín Přidal, Josef Škvorecký, Jan Zábrana aj.). Nemůže pomýšlet ani na výše zmíněný kanonizační

dopad: doba se razantně změnila a literární recepce funguje docela jinak než dřív. Jednu ambici však náš výbor se svými předchůdci přece jen sdílí: usiluje o to být výzvou k dialogu, k společnému uvažování nad kvalitními prozaickými texty, k společnému přemýšlení nad tím, co může anglofonní próza přinést českému kontextu, nad tím, co to vlastně znamená číst překladovou literaturu.

V jedné podstatné věci se nicméně náš výbor odlišuje: všechny eseje byly psány (či v několika málo případech přejaty odjinud) pro jedinou knižní řadu, totiž edici angloamerických autorů (AAA) a zadávány a redigovány s jistou koncepcí. Vstupují tak v dialog nejen se svými čtenáři a s prózami, o nichž pojednávají, ale také s ostatními prózami a doslovy z téže edice, a souborné vydání by tuto provázanost a zacílenost mělo vyjevit ještě zřetelněji.

Mimochodem, i sama edice AAA je v jistém smyslu dědicem Odeonu. Její zakladatelka Eva Slámová (1959–2010) nastoupila v polovině osmdesátých let coby začínající redaktorka angloamerické literatury právě do tohoto nakladatelství, důvěrně si osvojila tamní redakční standardy a na nich pak edici AAA vystavěla, když v raných devadesátých letech z krachujícího Odeonu přestupovala do nově vzniklého nakladatelství Argo. První tři svazky edice – reedice Kerouacova románu *Na cestě* v překladu Jiřího Joska, *Čarování s láskou* Louise Erdrichové v překladu Aleny Jindrové-Špilarové a *Modlitba za Owena Meanyho* Johna Irvinga v překladu Zuzany Mayerové – vyšly ještě v koprodukcii Odeonu a Arga. A když po předčasné smrti Evy Slámové přebíral vedení edice AAA editor přítomného svazku spolu s anglistou a překladatelem Martinem Svobodou, jedním z jejich prvních rozhodnutí bylo opatřit každou knihu v edici esejistickým doslovem – právě s myšlenkou na doslovy odeonské. (Pro úplnost je třeba dodat, že doslovy se v „Áčkách“ tu a tam objevovaly i za vedení Evy Slámové. Na sto devět svazků edice jich připadalo šestnáct; z nich do našeho výboru zahrnujeme sedm.)

Edice svým názvem od počátku deklaruje zaměření na angloamerickou literaturu; od počátku se však jedná o edici literatury anglofonní, o knižní řadu, v níž vycházejí nejen američtí či britští autoři, ale občas i spisovatelé ze zemí bývalého Commonwealthu. Samo spojení „anglo-americká literatura“ je přitom dnes v určitých kruzích problematizováno jako politicky nekorektní, jako jakési residuum „transatlantického imperialismu“ 20. století. Naše edice se jej však hrdě přidržuje jako jakéhosi *pars pro toto*: samozřejmě, anglofonní literatura se nepíše jen ve Velké Británii či Spojených státech, přesto platí, že určující pohyb v ní probíhá po transatlantické ose, že se hlavní proudy literárního dění v anglofonních literaturách přelévají mezi Britskými ostrovy a Severní Amerikou – přes Atlantik a zase zpět. To platí minimálně od dob angloamerického modernismu, mezi jehož hybateli v Londýně hráli zásadní roli Američané Ezra Pound a T. S. Eliot; obdobně propojovala obě scény tzv. „nová kritika“, angloamerické kritické hnutí, které po několika desetiletí určovalo, jak se v angličtině psalo a přemýšlelo o literatuře; za zmínku v této souvislosti stojí i popkulturní spřízněnost obou zemí – třeba to, jakým způsobem zasáhl Britské ostrovy americký rock’n’roll a jak jeho impulsy v pozměněné podobě do Ameriky navrátila tzv. „britská invaze“ v čele s Beatles a Rolling Stones, nebo to, jak oslnivého úspěchu se v Hollywoodu dostává britským režisérům a hercům, případně jak masivně se amerikanizuje britská kultura; hovořit by se dalo i o nerozlučně propleteném angloamerickém feminismu, *cultural studies*, dnešním *woke* novopuritánství atd. Zkrátka a dobře, onen churchillovský *special relationship* je živým, nepřehlédnutelným společensko-kulturním fenoménem, který se urputně odmítá odebrat na smetiště dějin.

Edice AAA se tomuto fenoménu zpracovanému prozaickou formou věnuje už třicet let. Za tu dobu v ní vyšlo na sto padesát titulů a sedmdesát jedna doslovů – z nichž jich

naš výbor přináší padesát šest. Podle jakých kritérií jsme vybírali? Původním záměrem bylo shromáždit a vydat *veškeré* doslovy z edice AAA od tuzemských esejistů (tedy vynechat pouze přeložené doslovy od zahraničních autorů); brzy se však ukázalo, že některé texty zvláště z raných let edice jsou psány s povýtce informativní intencí, suplují rozšířené medailony spisovatelů či (tehdy nedostupná) slovníková hesla, a že jejich přetištění mezi plnokrevnými esejí by bylo medvědí službou jak jim samým, tak celé antologii. Stranou výběru zůstalo i několik textů, které lze za esejistické označit bez uzardění, ale až příliš dublují informace či postřehy vyslovené jinde v našem výboru soustředěněji. I tak se tu toho ovšem překrývá nemálo. Některé eseje (zvláště ty, jež jsou věnovány témuž prozaikovi) poukazují na tytéž aspekty či pojmenovávají tytéž rysy pojednávaných děl dosti podobným způsobem. Jelikož jsme se do jednotlivých textů rozhodli redakčně zasahovat ve zcela zanedbatelné míře (viz Ediční poznámka), takové překryvy se nesnažíme odstranit; jsme ostatně toho názoru, že nemusí být na škodu věci: že se podobná argumentace různých autorů může zajímavě doplňovat, či si naopak podnětným způsobem protiředit.

Už letmý pohled na soupis pojednávaných prozaiků odhalí, že mnozí jsou tu zastoupeni zcela disproporčně. Zvláště to platí o dvou autorech. Americkému prozaikovi Cormacu McCarthymu je tu věnováno jedenáct esejí, britskému spisovateli Kazuovi Ishigurovi devět; dohromady o nich tedy pojednává víc než třetina esejí přítomného svazku. Proč tomu tak je? Jsou oba autoři pro dnešní americkou, respektive britskou literaturu – a pro český kontext, do něhož vstupují v překladu – natolik zásadní? Jak se to vezme. Měřeno dnešním kritickým a čtenářským ohlasem to tak jistě vidět lze. Ishiguro je držitelem řady literárních cen, včetně té nejprestižnější, Nobelovy ceny za literaturu; McCarthy sice nikdy Nobelovu cenu nezískal (i když byl dlouhá léta považován za jednoho z možných

kandidátů na její udělení), ale jinak se mu rovněž dostalo nespočetných poct a ocenění, v čele s Pulitzerovou cenou. Oba navíc byli a jsou miláčky literární kritiky a jejich poslední díla se těšila i značnému komerčnímu úspěchu. Pokud však budeme sledovat jejich působení na současné či budoucí směřování anglofonní literatury, lze konstatovat, že Ishiguro i McCarthy jsou natolik solitérními zjevy, a zároveň natolik vzácně dovršenými autorskými typy, že jejich podněty vlastně ani nelze nějak rozvíjet, jen je neúspěšně napodobovat, či rovnou plagovat – a jejich vliv tak paradoxně nijak určující není.

V českém kontextu je pak věc ještě barvitější. Oba autoři vyšli poprvé v češtině v edici AAA – McCarthyho *Všichni krásní koně* jako její jedenáctý svazek v roce 1995 a *Hranice* jako její čtyřiaadvacátý svazek v roce 1997 (obojí v překladu Tomáše Hrácha), Ishigurův *Malíř pomíjivého světa* v překladu Jiřího Hanuše jako její čtyřicátý svazek v roce 1999 –, a není nadsazené říci, že tehdy u českých čtenářů nevzbudili sebemenší zájem. Všechny zmíněné tituly skončily ve výprodejích Levných knih, Argo oba autory přestalo vydávat a dlouho to vypadalo, že se k nim už nevrátí. McCarthyho dílo pak česky léta nevycházelo vůbec, na Ishigurových knihách si postupně vylámalo zuby několik dalších nakladatelů, přičemž jistý úspěch zaznamenal jen román *Soumrak dne*, proslavený oscarovou filmovou adaptací s Anthonym Hopkinsem.

Potom ale zasáhly vnější, *de facto* mimoliterární faktory, které oba autory ve světě katapultovaly mezi globální spisovatelské celebrity. McCarthy dostal v roce 2007 Pulitzerovu cenu za román *Cesta*, krátce nato se (navzdory své proslulé nechuti k veřejnému vystupování) objevil v nesmírně populární talk show Oprah Winfreyové, díky čemuž si jej povšimlo skutečně masové publikum; souběžně s tím uspěl v kinech (a poté získal čtyři Oscary) film bratří Coenů *Tahle země není pro starý*, natočený podle stejnojmenného McCarthyho románu z roku 2005 – a náhle se

McCarthyho knihy začaly prodávat po miliónech. Pod dojmem zámořského úspěchu (který ovšem nikdy není zárukou úspěchu u nás) se Argo ke svému někdejšímu autorovi vrátilo a české čtenářstvo McCarthymu napodruhé zcela propadlo, a to do té míry, že se z McCarthyho *Cesty* stal vůbec nejprodávanější svazek edice AAA a že čtenářský zájem postupně umožnil vydat v edici autorovo kompletní prozaické dílo. Ishigurův román *Pohřbený obr* byl zase zařazen do edičního plánu Arga v roce 2015 po dlouhém vnitropodnikovém dohadování s tím, že je to sice výtečný román, ale zároveň zaručený komerční propadák, který se do pár let od vydání jistě ocitne ve výprodeji, protože si ho koupí nižší stovky čtenářů. A možná by to tak s ním bylo dopadlo, nebýt toho, že původně oslovený překladatel svůj převod nedodal ve slíbeném termínu, kniha byla zadána nové překladatelce, Lence Sobotové (jež v krátkém čase odvedla vynikající práci), a *Pohřbený obr* byl připraven k českému vydání na podzim roku 2017, tedy o rok později, než se plánovalo: šťastnou shodou okolností právě ve chvíli, kdy Ishiguro naprosto nečekaně získal Nobelovu cenu za literaturu. Prodeje románu pak násobně předčily i ta nejoptimističtější očekávání a zájem čtenářů o autora už neopadl – a díky tomu mohlo v edici AAA vyjít i kompletní Ishigurovo dílo (s několika reedicemi překladů vydaných u jiných nakladatelů).

Proměnilo se díky těm oceněním a slávě nějak dílo obou autorů? Stalo se přes noc kvalitnějším či podnětnějším? Sotva. Změnil se nějak *zeitgeist*, dozrála na ně doba, jak se říká? Nebo tu prostě opět hraje roli náhoda? Kdo ví.

Rozhodně ovšem platí, že ona výše zmiňovaná disproporčnost v zastoupení autorů pojednaných v našem výboru dílem náhody je. Z McCarthyho a Ishigurova prozaického díla se přes počáteční nezájem čtenářské obce nakonec staly dva pevné pilíře edice AAA a náš výbor tuto skutečnost nemůže nereflektovat. Existuje však řada spisovatelů, kteří za oběma velikány angloamerické literatury

co do kvality psaní nijak nezaostávají, ale srovnatelného
věhlasu – a rovněž srovnatelného kritického zájmu – ni-
kdy nedosáhnou, a soustavně vydávat jejich dílo v českém
překladu není ekonomicky únosné. I takové autory se ale
edice AAA snaží dlouhodobě představovat, byť třeba jen
jedním dvěma tituly, a i takoví autoři jsou v našem výboru
esejisticky pojednáni, jakkoliv je jim věnováno mnohem
méně prostoru než jejich etablovanějším kolegům.

Podobně jako naši předchůdci předjednatřiceti lety se
ovšem ani my přítomným výborem nesnažíme suplovat
dějiny angloamerické literatury či sestavovat český kánon
moderní anglofonní literatury (už proto ne, že mnozí klí-
čové anglofonní autoři v edici AAA nikdy nevyšli a asi ani
nevyjdou, neboť si je pečlivě střeží konkurenční naklada-
telství). Místo toho jen vydáváme počet z eseistiky otiš-
tění v rámci třicet let budované edice. Nalezne-li čtenář
aspoň v některých zde shromážděných esejích zalíbení,
nemůžeme si přát víc.

Petr Onufer